

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04 у
Дніпропетровському державному університеті
внутрішніх справ

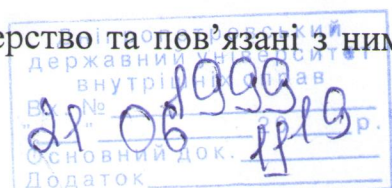
49005, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Школи
Сергія Миколайовича – на дисертацію Грищенко Наталії Михайлівни
«Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном
підприємства, установи, організації», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 –
кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Актуальність теми дослідження. Із виникненням права власності одразу виникли і злочини проти власності. За тисячі років правозастосовної практики визнання отримали «класичні» форми злочинів проти власності – крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство та торгівля майном, одержаним злочинним шляхом. Із незначними відмінностями відповідальність за вказані види злочинів була передбачена законодавством усіх держав світу. На пострадянському просторі з'явився новий вид правопорушень у сфері власності, який отримав назву рейдерство. Протягом останніх років українські правники безрезультатно намагалися дати юридичне визначення цьому поняттю, яке б відрізняло його від «класичних» злочинів проти власності. Саме через це термін рейдерство використовується журналістами та політиками, але не юристами. Рейдерство поширюється на різні види бізнесу, руйнує чесні наміри підприємців та нищить правові засади держави.

17 листопада 2009 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств». Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10 жовтня 2013 р. до Кримінального кодексу України внесені ст.ст. 205¹, 206² КК України, які, фактично, передбачили кримінальну відповідальність за рейдерство та пов'язані з ним

явища. На думку розробників цього законопроекту, вони повинні були забезпечити ефективну кримінально-правову протидію протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Як засвідчує аналіз цих статей, кожна з них є своєрідним черговим «винаходом» українського законодавця. Положеннями цього закону запроваджувалися зміни не лише до законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, а й до господарсько-процесуального законодавства, КпАП України, а також Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України.

Підкреслюючи актуальність теми, авторка обґрунтовано зазначає, що практика застосування ст. 206² КК України, свідчить про достатньо високий рівень латентності цього злочину. Після внесення Верховною Радою України змін до Кримінального кодексу України шляхом включення до нього ст. 206² «Незаконне заволодіння майном підприємства, установи, організації» виникла також низка теоретичних і практичних проблем, пов'язаних насамперед з правильною кваліфікацією даного злочину, а також відмежуванням його від інших суміжних злочинів. Актуальність теми, крім іншого, зумовлена тією обставиною, що на дисертаційному рівні комплексний аналіз проблем кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації залишився поза увагою вказаних дослідників.

Вищезазначені та інші обставини в сукупності обґрунтовують актуальність та своєчасність дослідження Н.М. Грищенко «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційної праці Н.М. Грищенко видаються обґрунтованими, оскільки в роботі, комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Викладені у вступі та розділах основної

частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується комплексом чинників, а саме: зв'язком дослідження з науковими програмами, планами і темами, постановкою мети та завдань дослідження, логікою викладення матеріалу, широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, використанням різноманітних методів наукового пізнання.

Тема дисертації Н.М. Грищенко «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» узгоджується з Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; п. 3.13 Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2018 р., схваленого вченою радою цього навчального закладу (протокол № 3 від 23.11.2017 р.); Указом Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19.03.2014 р. № 313/2014.

Мета і завдання дослідження сформовані достатньо чітко. Авторка поставила перед собою за *мету* здійснити наукове обґрунтування кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, створити на цій основі удосконалену конструкцію ст. 206² КК України та розробити рекомендації з вдосконалення відповідних законодавчих положень та практики їх застосування. Для досягнення окресленої мети, здобувачка вирішила певні *завдання*: розглянути генезис кримінально-правових норм щодо відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; проаналізувати кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правової заборони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; здійснити правовий аналіз підстав

криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; визначити об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; охарактеризувати об'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; визначити ознаки суб'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; дослідити суб'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; визначити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; проаналізувати критерії встановлення покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; розробити пропозиції щодо удосконалення конструкції ст. 206² КК України та практики її застосування. *Об'єкт та предмет* визначені правильно та співвідносяться з метою і завданнями дослідження.

При написанні дисертації застосовано такі *методи дослідження*: діалектичний метод наукового пізнання, історико-правовий, порівняльно-правовий метод, системно-структурний, метод формально-догматичного аналізу, статистичний та соціологічний, правового моделювання. Належною є *нормативна база* рецензованого дослідження, яку становлять Конституція України, кримінальне, цивільне та інше законодавство як України, так і окремих зарубіжних країн, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативні акти, прийняті у сфері господарської діяльності підприємств, установ та організацій, постанови Пленуму Верховного Суду України. *Емпіричну базу дисертації* становлять: показники статистичної звітності Генеральної прокуратури України по ст. 206² КК України за 2014-2018 рр.; результати вивчення й узагальнення судової практики (14 обвинувальних вироків по ст. 206² КК України та суміжних злочинах проти власності); результати опитування 123 працівників Національної поліції України.

Наукова новизна дослідження Н.М. Грищенко полягає у тому, що воно є першим в Україні окремим комплексним науково-практичним

дослідженням кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. В результаті дослідження Н.М. Грищенко отримано низку нових для науки кримінального права положень.

Вперше виділено чотири етапи розвитку кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності; предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство; основною відмінністю злочину, передбаченого ст. 206² КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення. Запропоновано виключити ст. 206² КК України з розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» та передбачити відповідальність за це діяння у розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України

Удосконалено: пропозицію визнання протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем корупційним злочином; обґрунтування доцільності узгодження видів та розмірів покарання у санкціях норм, які передбачають відповідальність за злочини зі схожими об'єктивними та суб'єктивними ознаками, зокрема, санкцій протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації з санкціями схожих злочинів проти власності корисливої спрямованості; положення про необхідність встановлення за вчинення ненасильницького протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації альтернативних санкцій, які б передбачали покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства.

Дістало подальшого обґрунтування доцільність проведення порівняльно-правового аналізу протиправного заволодіння майном

підприємства, установи, організації зі схожими за конструкцією нормами кримінального законодавства зарубіжних країн при розробці удосконаленої моделі досліджуваної норми, а також положення щодо обмеженого використання у кримінально-правових нормах, зокрема, у ст. 206² КК України, такого оціночного поняття як «інші тяжкі наслідки», оскільки воно не сприяє однозначному тлумаченню законодавства та дезорієнтує осіб, що застосовують ці норми.

Важливим аспектом проведеної здобувачкою роботи є як *опубліковані нею праці*, так і *апробація результатів* її наукового пошуку. Зокрема, Н.М. Грищенко брала участь у роботі п'яти наукових конференцій; опублікувала 10 наукових праць, у т.ч. 4 статті у наукових фахових юридичних виданнях України та 1 статтю в іноземному юридичному виданні.

Зміст роботи відповідає науковій спеціальності, за якою виконана дисертація. Матеріал викладено юридично грамотно, дисертація характеризується цілісністю, смисловою завершеністю, послідовністю і логічним взаємозв'язком з її структурними елементами. Дисертація *оформлена* згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Після ознайомлення з матеріалами дослідження, а також авторефератом дисертації слід зазначити, що автореферат дисертації відображає зміст її основних положень.

Вступ роботи відповідно до вимог МОН України містить інформацію щодо актуальності теми проведеного дослідження, зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, у ньому визначені мета й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; наводяться наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробація, зазначені структуру та обсяг дисертації.

У *розділі 1* дисертаційної роботи розкриваються історичні умови та підстави криміналізації в Україні протиправного заволодіння майном підприємства, установи організації за попередніх часів та у сучасних умовах. Розглянуто особливості криміналізації досліджуваного діяння на території сучасної України у різні історичні періоди, що надало можливості виділити

чотири етапи розвитку кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Проаналізовано законодавство окремих зарубіжних країн, зокрема, держав – членів СНД і виділені підходи до криміналізації рейдерства у цих країнах: передбачення у кримінальному законодавстві норми з назвою «Рейдерство» (Республіка Казахстан); наявність такої норми, проте з іншою назвою (Україна, Російська Федерація); відсутність норми про відповідальність за рейдерство, але наявність пов'язаних з цим діянням норм (Республіка Білорусь, Республіка Молдова); відсутність спеціальних норм про відповідальність за рейдерство та пов'язані з ним діяння.

Розділ 2 присвячено кримінально–правовому аналізу протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Розглянуті особливості об'єкта та предмета досліджуваного злочину, ознаки об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, досліджені ознаки суб'єкта і суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206² КК України.

У *розділі 3* розкривається зміст кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації та покарання за це діяння. На сьогоднішній день не розроблено методики оцінки заподіяної матеріальної шкоди внаслідок протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Тому авторка слушно вважає, що для кримінально-правової оцінки заподіяної матеріальної шкоди від злочину, передбаченого ст. 206² КК України, необхідно використовувати метод балансової вартості. За цим методом вартість підприємства обраховується шляхом визначення різниці між вартістю активів підприємства, що відображаються у його балансі, та вартістю зобов'язань такого підприємства. У розділі також досліджені особливості пеналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Аналіз санкцій досліджуваної норми дозволив автору стверджувати, що вони відносяться до відносно-визначених та одночасно альтернативних, тобто передбачають декілька видів та розмірів покарань, що

надає суб'єкту правозастосування достатню свободу при індивідуалізації покарання.

У висновках дисертантка підводить підсумки виконаного дослідження, викладає свої висновки і пропозиції, які є обґрунтованими і в цілому їх слід підтримати. Робота є комплексним, авторським науковим дослідженням, має теоретичне та прикладне значення і сприяє кращому розумінню ключових проблем кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та формулюванню на цій основі пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити *окремі зауваження* щодо позицій Грищенко Наталії Михайлівни, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі положення, що дають можливість вступити в дискусію з авторкою.

1. Обґрунтовуючи актуальність обраної теми, авторка зазначає, що пізніше тому в цій раді була захищена дисертація Титаренка Сергія Сергійовича «Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання», в якій другий і третій розділ, зокрема присвячені аналізу складу злочину, передбаченого ст. 206² КК України, й окремим заходам кримінально-правового характеру щодо осіб, які його вчинили. Я вважаю, що необхідно було б приділити більше уваги співвідношенню рецензованої роботи з вищезазначеним дослідженням на сторінках автореферату або дисертації. Наприклад, хотілося б почути ставлення дисертантки щодо пропозиції Титаренка С.С. виключити ст. 206² з КК України, яка, на його думку, є проявом «надмірної криміналізації», або його висновку про те, що «використання в санкції ст. 206² КК України додаткових покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскація майна суперечить основним принципам кримінального права, що спонукає висловитись на користь виключення вказівки на такі покарання» із цієї статті.

2. Здобувачка вперше обґрунтував, що *основним безпосереднім об'єктом* протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є *право власності*: «оскільки об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього злочину є тотожними зі злочинами проти власності корисливої спрямованості, а саме, з *грабежом, розбоєм та шахрайством*». Надалі авторка стверджує, що *додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом* злочину, передбаченого ст. 206² КК України, у разі вчинення його з обтяжуючими чи особливо обтяжуючими обставинами виступають: «життя, здоров'я, *право власності* (чч. 2 та 3)». Чи може право власності одночасно виступати основним безпосереднім і додатковим безпосереднім об'єктом при вчиненні тих самих дій? Потребує також пояснень о тотожності з якими злочинами йде мова: з грабежом, розбоєм та шахрайством чи з *крадіжкою, грабежом та шахрайством*? Адже у висновках авторка пише, що «найближчими за конструкцією і, відповідно, суміжними з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації діяннями є злочини проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст.ст. 185, 186, 190 КК України».

3. Нормативною базою дослідження є кримінальне законодавство як України, так і окремих зарубіжних країн, а саме Кримінальні кодекси Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Республіки Молдова і Російської Федерації. Чим обумовлено вибір законодавства саме цих країн?

4. Емпіричну базу дисертації становлять, зокрема результати опитування 123 працівників Національної поліції України. Хоча серед правоохоронних органів, які є суб'єктами виявлення злочинів, пов'язаних із захопленням підприємств, установ, організацій, здобувачка називає не лише органи Національної поліції України, а й податкову міліцію, Службу безпеки України, прокуратуру. Чому вибір зупинився лише на поліції? Анкета з вивчення думки практичних працівників Національної поліції містить десять запитань. У дисертаційній роботі серед результатів проведеного опитування згадується відповідь респондентів лише на одне запитання: «Які види суспільно небезпечних наслідків, на Ваш погляд, слід розуміти під "іншими

тяжкими наслідками” у ч. 3 ст. 206² КК?”. Де інші результати? Вважаю, що в додатках до дисертації крім анкети повинні бути також і узагальнені результати проведеного опитування.

5. Викликає сумнів, чи можна вважати однією з підстав криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації наявність ефективної системи правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на вчинення цих злочинів. Як авторка визначає ефективна чи неефективна діяльність правоохоронних органів та судів, за якими критеріями?

6. Зміст ч. 1 ст. 206² КК України свідчить, що в ній йдеться про «протиправне заволодіння майном ..., шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації». Між тим, у ч. 2 ст. 206² КК України йдеться вже про «ті самі дії, вчинені ... з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна». Постає питання, а на кого ж мають бути спрямовані ці погрози, якщо діяння вчиняється шляхом вчинення правочинів? На нотаріуса або на представника юридичної особи? Чиє майно мається на увазі у ч. 2 ст. 206² КК України?

7. У пп. 12, 13 висновків здобувачка перелічує відповідно кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 206² КК України. Такі висновки не рівень здобувача наукового ступеня. Будь-яка особа, відкривши Кримінальний кодекс України, може це сама прочитати, не проводячи дослідження.

8. Одним із ключових слів в анотації українською мовою до автореферату (в англійському варіанті воно відсутнє) є словосполучення «правове забезпечення». До чого воно? Ні в авторефераті, ні в дисертації такого словосполучення не має.

Вищевказані окремі суперечливі та дискусійні положення не впливають на загальний високий науково-практичний рівень рецензованої

дисертації і не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертанткою.

ВИСНОВОК:

Дисертація «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертації та автореферату відповідає вимогам, що встановлені у пп. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. Вона є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачкою у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Робота містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувачки в науку кримінального права.

Авторка дисертації **Грищенко Наталія Михайлівна** на підставі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри публічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

С.М. Школа

Підпис доцента Школи С.М. засвідчує:

Вчений секретар Вченої ради
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

О.А. Данилова